Tečaj XVII. List 46.

NOVICE
gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo **vsako sredo** po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 16. novembra 1859.

Korist bajarjev in gojzdov.

Spisal profesor dr. Škofka.

(Konec.)

Vsake 3 ali 4 leta je v našem cesarstvu za 1 milijon ljudí več, dežela pa ni za ped večja. Vsled tega pa je tudi živež in kurjava čedalje dražja, in vsak kosček zemlje se porabi tako dobro, kar se dá, da si ljudje potrebnega živeža pridelajo. Zatega voljo se tudi na suho djani bajarji obdelujejo, orjejo in obsevajo, gojzdje se pa sečejo in pokončavajo. Kam bomo s takim ravnanjem prišli, je pa drugo vprašanje. Odgovor ni težak. Al prav bi ne bilo, da bi zastran tega početja tega in unega gospodarja grajali, ker dela tako, kakor dela vès svet; pa reči moramo, da tako ravnanje je napačno in škodljivo.

Naloga vikše vlade je, da ona to skerb na-se vzame. Res je sicer pravílo postavnih bukev, da se lastnina spoštuje in se nihče v svojem prostem gospodarstvu ne overa. Al ravno tako terja tudi pošteno gospodarstvo vsakega posestnika, da opustí to, kar utegne občni blagor v nevarnost pripraviti ali ptuje premoženje bistveno poškodovati.

Če se ne sme hiša zidati brez postav, ki so za to dane; če gojzdna postava brani presilno roparstvo gojzdov; če so rudniki izročeni višjemu oskerbništvu, bi bilo pač tudi pri vodah potrebno, da bi se za deržavno lastnino spoznale. Od Boga kakor brez plačilno darílo človeštvu dana bi mogla voda biti lastnina vseh ljudí kakor je zrak vesvoljen dar, in posebne privatne pravice bi imele le toliko veljati, kolikor splošni blagor to dovoli ali pa izjemno potrebuje. Tisti čas, ko so se bajarji napravljali, je bila dežela večidel še na pol v puščavi. Pri vsem tem je prišlo pa vendar pri napravi skorej vsacega bajarja dovelj Potočnikov ali Poročnikov pri svojem posestvu v marsiktero škodo, v tem, ko je bil vlastnik bajarja na dobičku. S tem, da si je on po napravi bajarja ta ali uni dobiček pridobil, je prevzel on in njegov naslednik tudi kakošno dolžnost, in deržava mora čuti med tem, da se ta dolžnost tudi vsikdar spolnuje.

V terdnem zaupanji, da so struge vodá tako stanovitne in nepremakljive kakor letni časi, je postavil kmetič svojo bajto blizo kake vode, češ, da nikdar ne bo prišel v nevarnost, spodkopan biti. Al voda dere in spodkopuje svet, da žuga nevarnost pohištvom in ljudém.

Treba je tedaj, da za vse to postave skerbijo, da se sicer nikomur ne krajšajo lastninske pravice, ali da tudi te ne segajo tako deleč, da bi se škoda godila drugim.

Gospodarske skušnje.

(Da kokoši pozimi pridno nesó). Merzli kokošnjaki so večidel tega krivi, da kokoši konec jeseni jenjajo nesti. Ko bi človek kokošim peč kuril, bi se mu ne splačali stroški. Cenejše jo bo opravil, ako ravná tako-le: Mesca listopada naj nanosi v kurnjek frišnega konjskega gnoja za poldrugi čevelj na debelo in naj ga pokrije z malo slame. Ako so le vrata v kurnjeku dobre, bode celo zimo v njem toliko toplote, kolikor je je kokošim treba, da ležejo celo zimo, race pa začno že okoli novega leta. En čevelj nad gnojem jim napravi gredo iz 6 pavcov širokih dil. Za živež jim dajaj kuhanega in zmečkanega krompirja, vmes pa tudi otrobov z malo kislega mleka. — Kdor tako ravná, se bo sam prepričal, da je dobro. Tako piše nek gospodar v „Landw. Zeitg.“.

(Teža vina). Voda je enmalo težja kot slabo vino; 96 bokalov vode vaga toliko kot 100 bokalov vina, ali pa 24 bokalov vode toliko kot 25 bokalov vina. Avstrijansko vedro vina (40 bokalov) vaga okoli enega centa, k večem 1 do 2 funta čez; avstrijanski bokal vaga tedaj okoli dva funta in 17 lotov, — 1 maslic vaga 20 lotov. Madeiriško vino pa je težje kot voda; skor toliko vaga kot človeška krí; 26 bokalov madeiriškega vina vaga toliko kot 27 bokalov vode. Tudi Malaga-vino je težje kot voda. — Vino je pa ložje kot ol (pivo); 13 bokalov dobrega ola vaga skor toliko kot 14 bokalov dobrega avstrijanskega vina.

(Ali je suha ali namočena, poparjena ali kuhana klaja pozimi za krave bolja?) Konjem se suha klaja (seno, detelja, oves itd.) bolj prileže, kravam pa mokra (poparjena, kuhana), in sicer za to, ker konjem ima klaja le potrebno moč za vprego dati, krave pa morajo svojo klajo na mleko oberniti. Konj podela klajo koj z zobmi tako, da je dobro pripravna za prekuho v želodcu; drugač pa je to pri goveji živini; ona požveči klajo izperva le malo v gobcu; dobro prežvečila je bo še le tedaj, ko jo vdrugič pahne iz želodca v gobec. Konja je treba z mervo, ovsom in drugo suho klajo siliti, da jo dobro požveči in vslini; pri goveji živini ni tega treba, ker je natura že sama za to skerbela s tem, da je govejo živino napravila tako, da prežvekuje. Če dajemo kravam namočene klaje, ji polajšamo predelek klaje v mleko itd., ker taka klaja je bolj zmehčana in za prekuho bolj pripravna.

Gospodarske in obertnijske novíce.

(Vredno, da se nasleduje!) Župnik dr. Moroni v Apianu (v Lombardii) je osnoval večerno šolo, v kteri šolsko mladino svoje župe podučuje v gospodarstvu (kmetijstvu) in v vseh tistih natoroznanskih naukih, ki se ujemajo s poljodelstvom. Tako se otroci vadijo umnega kmetijstva, pa ob enem tudi svoje stariše na boljo pot napotujejo, ker jim otroci pripovedujejo, kar so slišali v šoli. — Vredno, da se nasleduje — pravi zagrebški „Gospodarski list“; in tudi mi ž njim rečemo: Bog daj! da bi se tudi pri nas posnemal domoljubni izgled!

(Angležke fabrike) so lani podelale 1 milijon in 34.342 centov pamuka (pavole), 1 milijon in 266.000 centov volne, 62.000 centov svile, 16.240 centov konopelj in 12.830 centov prediva. Al gotovo bi bile vsega še več podelale, ako bi ga bile le imele. „Gosp. List“.

(Letošnja letina na Francozkem) je v vsem skupaj še pod srednjo mero; žita je malo, slame precej; otave skor nič; krompir ni gnjil, pa je čuda droben; repe dosti; sadja skor nič; tertna bolezen je popačila vino.

(Koliko zern dva vrabca pozobljeta leto in dan?) Slavni Buffon je zrajtal, da za 20 funtov.

(Različna moč ognja). Med dervami in dervami je razloček pri kurjavi, zato ima nekteri ogenj več močí v sebi kot drugi. Škušnje, ki jih je francozki naravoslovec dr. Arnott napravil, učijo, da funt dervenega oglja raztopi 95 funtov ledú, funt dobrega premoga 90 funtov, funt derv pa le 32 funtov, funt šote pa le celó 19 funtov ledú.

(Imenitnost solí.) Navadno se sliši: „ta ali uni dobiva toliko in toliko salêra (salair-a), to je, po naše: toliko in toliko plače". Od kod tedaj beseda salêr (salair)? Beseda salair izvira iz latinskega salarium — sal pa pomeni sol. Iz tega se vidi, kako imenitna je mogla v starodavnih časih sol biti, da so s to besedo zaznamovali plačo!

(Novo mlatílo). Po „Deutsche Gewerbez." je gosp. Chop v Sondershausen-u znajdel mašino za mlačvo, ki je tako napravljena, da žitne zerna iz klasja izdergne. On pravi, da vsak kovač je v stanu tako mašino sam narediti in da je kaj dobra. Za mal dnar more vsak, kdor se do iznajdenika oberne, od njega dobiti obris take mašine in popis, kako se dela. Pismo naj se naredí tako-le: „An den Herrn Chop, Gasdirector und Erfinder der neuen Dreschmaschine in Sondershausen".

Gospodinjam kaj.

(Zmleti kavi ali zmletemu kofetu se ohrani prijetni duh), ako se 1 funt zmlete kave pomeša z 1 lotom drobnega cukra (Meliszucker). Tako svetuje „Breslauer Gewerbsbl."

Nauk,

kako se nareja solnčna ura na zid.

Spisal Andrej Likar.

(Konec.)

Solnčna ura na zidu.

Zdaj imamo že, česar nam je treba za solnčno uro, namreč poldnevno čerto in solnčno poldne. Izvoli si tedaj zid pri cerkvi, šoli ali hiši, ki je obernjen proti poldnevu in ga obseva solnce celi dan ali saj velik del dopoldne in popoldne. Pogladi ga s kako rečjo in potem pobeli. Nato zabij žebelj na tisti kraj, kamor misliš pozneje kazalo (cagar) vzidati, obesi na-nj zidarski motoz s svinčeno kroglo (plajbo — Senkblei), in kadar stojí prav mirno, potegni kakor ti kaže motoz, navpično čerto od žeblja proti tlam. Ta čerta ti bo služila pozneje za poldnevno čerto. Kazalo naj ti naredí kovač, okroglo, ravno, za mezinec debelo, dolgo pa tri ali štiri čevlje, kakor bo ura menj ali bolj od tal. To kazalo mora imeti na tistem koncu, ki ga boš vzidal, korenino, da bo stalo terdno v zidu. Najbolje je, če ga razkroji kovač na koncu za v zid v dva cepa in ju nekoliko zakrivi. Pa to že vé najbolj kovač sam, kako mu je delati. Kjer je bil žebelj zabit v zid, ondi izkoplji za kazalovo korenino dovelj globoko in prostorno luknjo, da boš kazalo lahko obernil na desno ali levo, kakor bo treba.

Kako pa mora kazalo stati v zidu? To narediti prav, je najtežeje. Učenim velja pravilo: Kazalo mora biti paralelno z zemeljno osjo (Erdachse). Pa to je za marsikoga preučeno. Moramo si tedaj pomagati kako drugač. Ako je tvoja miza na štiri ogle, meri vsak ogel 90 stopinj (gradov). Če ima miza vse štiri strani enako dolge in potegneš čerto od enega ogla po sredi do nasprotnega, ti dá tako prerezan ogel dva nova, kterih vsak meri 45, toraj oba 90 stopinj.

Tudi širokost zemlje je razdeljena v stopnje, in vsaka stopnja v 60 minut. Zemlja meri od ravnika (Aequator) do severnega tečaja 90 stopinj, in od ravnika do južnega spet 90. Ogel, ki je med kazalom in zidom, mora biti tak, da znaša s stopnjo zemljine širjave tvojega kraja 90 stopinj.

Slovenska zemlje leží med 45 in 47° (stopnjo) severne širjave. Na 45 je mesto Pola in otok Kerk; na 45½ je Karlovec, Černomelj in Koper; na 46 Ljubljana in Videm; na 46½ Maribor, Celovec, Belak in Ponteba in na 47° Gradec. Ogel med zidom in kazalom mora tedaj tak biti, da znaša s širjavo tvojega kraja 90°. Ko bi bil, postavimo, ti na 45° severne širjave, mora meriti tudi ogel 45°.

Kako pa se zmeri ogel ali kot med kazalom in zidom? Ako imaš risarsko orodje in umeš ž njim v caker hoditi, je to lahko. Ako ga pa nimaš, vzemi celo pôlo papirja, naredi s šestilom iz pôline srede krog, kolikor se dá velik, pregani pôlo potem čez sredo in potegni po gubi s kako rečjo, da se pritisne zgornja stran popolnoma na spodnjo. Zdaj pregani to pregnjeno polo še enkrat čez sredo, tako da leži gornja polovica prejšnje gube popolnoma na spodnji. Ogel proti sredi pôle meri zdaj 90°. Z ostrim nožem odreži zgornjo plat od pôle, pregani še enkrat tisti ogel, ki je bil proti sredi pôle, tako da prideta oba kraja popolnoma drug verh druzega, in ta ostri ogel meri zdaj 45°. Ker pa ležé skoraj vsi kraji po Slovenskem na 46°, ali pa nekoliko pod in nad 46° (na nekaj minut ni ravno toliko ležeče pri uri za vsakdanjo rabo), zato razdeli kos kroga, ki je nasproti ostremu oglu v 45 delov, odreži en del podolgoma proti ostremu oglu, in glej, zdaj imaš ogel s 44°. Pojdi ž njim k mizarju, ki naj ti naredi po tem obrazcu (formularji) lesen triogelnik iz deske, pavc debele, kogar ostri ogel meri enako unemu na papirji 44°. Ta ostri ogel boš porinil poznej med poldnevno čerto in kazalo, zato da bo meril kót ravno 44°. Na tem triogelniku naj ti izskoblja še mizar na tistem herbtu, ki bo pod kazalom, majhen povsod enako globok žlebiček ali grabenček, da boš privezal kazalo na-nj, da bo stalo terdno v njem in se ne bo nič premikalo. Na stran, ktera bo na poldnevni čerti, pa vbij prav v sredo 2 majhni kljukici, druga od druge nekoliko narazen, v zid pa ravno toliko saksebi 2 rinčici ali 2 pantka, da boš nataknil triogelnik na nji, da bo tekel sèm ter tjè na poldnevni čerti kakor nasajeno okno in nasajene vrata.

Ko imaš narejen triogelnik, priveži na zgornji herbet v žlebiček kazalo tako, da sega korenina njegova toliko čez ostri ogel, kolikor jo misliš vzidati, kakih 5 do 6 pavcov; uni konec pa da bo molil čez drugo stran triogelnika. Obesi ga potem na kljukici v poldnevno čerto in glej, ali je luknja v zidu dovolj prostorna, da se lahko suče triogelnik s kazalom sèm ter tjè, če ni, izdolbi zid še toliko, kolikor je treba.

Kadar si pripravil vse to, čakaj kak jasni dan solnčnega poldneva na deski, ki jo imaš na oknu. Kadar pokriva dratova senca poldnevno čerto, oberni triogelnik s kazalom tako, da bo pokrila senca kazalovega spodnjega konca popolnoma navpično čerto na zidu, priterdi zdaj hitro z zagojzdami, ki jih porineš med triogelnikov herbet in zid, ali kako drugač, tako da se ti ogelnik s kazalom ne bo premaknil ne na levo ne na desno. Pazi pa dobro, da to ravnaje ne premakneš prav nič kazala, ki si ga bil vravnal takrat, ko je bilo poldne na deski. Zdaj naj ti zazida zidar, ako nočeš sam, kazalovo korenino prav zlahkoma v zid, da se celó nič ne premakne pri tem zidanji kazalo. Triogelnik pusti pod kazalom tako dolgo, da se zidanje popolnoma posuší. Prepričaj se še enkrat, če kaže kazalo poldne takrat, ko je tudi na deski, potem ga še le vzemi počasi preč pazno, da, preč jemaje ga, ne premakneš kaj kazala. Če je kazalo težko, mu naredí železno podporo, ki jo nasloniš v sredo pod kazalo in vzidaš v zid.

Ko si opravil zdaj vse to, in imaš žepno ali hišno uro vravnano, kakor sem že pred učil, zarisaj tudi druge ure dopoldne in popoldne, potegni namreč s svinčnikom (Bleistift) po sredi kazalove sence ravno čerto, kadar je ura ena, dve itd. zmiraj oziraje se na urno ali časovo različnost in na posebnost svoje ure.

Ko imaš s svinčnikom zaznamnjane vse ure dopoldanje in popoldanje, kupi si oljnate barve, naredi lep krog za številke in pobarvaj tudi s svinčnikom narejene rise, kolikor moreš snažno. Taka malarija bo terpela več let, ker oljnate barve ne spere dež z lepo. Ako pa hočeš še bolj stanovitno pomalati, zabij konec vsacega urnega risa žebelj, da boš vedel pozneje, kje je bil ris, pokliči potem zidarja, ki naj ti osterga ves stari omet z zida in ti omeče vnovič ter lepo pogladi, ti pa barvaj potem rise, kakor ti kažejo žeblji. Ta „fresko“ malarija bo še stanovitna, ko že davno ne bo več njenega malarja med živimi.

Lepo se podá tudi, ako je na uri kak pomenljiv napis. Najlepše pa so menda une besede sv. pisma (Mat. 25, 13: „Čujte, ker ne veste ne dneva ne ure!“

Navpična solnčna ura obernjena prav proti poldnevu.

Nobena ura se ne naredí tako lahko in tako hitro, kakor ura na zid, ki je obernjen naravnost proti solnčnemu poldnevu, in se nič ne nagiblja ne proti jutru ne proti večeru. Tako uro delaš lahko tudi brez solnca, oblačni dan. V ta namen glej, da stojí zid popolnoma navpik. Tega se prepričaš z zidarskim motozom ali plajbo (navpičnico?). Potem potegni po zidu horizontalno čerto AB, (glej obrazec!) iz njene srede C naredi s šestilom pol kroga ADB, razdeli ga v dve enaki polovici AD in DB in vsako teh polovic v 6 enacih delov, ki jih zaznamnjaš s čerkami c, d, e, f itd. Vzemi zdaj šestilo, postavi en rogel v piko A, kjer prerezuje krog horizontalno čerto, enega pa v krogovo razpolovično piko D, ter vleci ž njim do F. Enako postavi potem en rogel v B, enega spet v D in vleci ž njim do E. Zdaj vzemi dolgo čertalo (lineal), položi ga na kot *a* in na krogovo prerezo *c*, ter zaznamnjaj čerto D F, kjer jo čertalo prereže. Enako pokladaj vselej čertalo v kot *a* in na prereze *d*, *e* itd., da prideš do *h*, zaznamuj pa tudi vselej čerto DF ondi, kjer jo prerezuje. Potem pa položi čertalo na kot v *b* in na prerezo *i*, ter zaznamnjaj čerto DE ondi, kjer jo prereže in delaj tako pri vseh naslednjih prerezah. Kadar si zdelal to, postavljaj pa čertalo vselej v polkrogovo srednjo piko C in na prereze čerte ED in DF, vleci ravne čerte iz C po prerezah čerte ED in DF čez polkrogov kolobar ADB in te čerte ti bodo kazale dopoldanje in popoldanje ure od 6. zjutraj do 6. zvečer. Vzidaj potem kazalo v sredo C, ki ima z zidom toliki kot, kakor sem te pred učil, in se celó nič ne nagiblje ne proti jutru in ne prot večeru. Zmalaj jo še, kakor veš in znaš in ura je gotova.

Zdaj popisano uro si tudi lahko narediš za kratek čas na majhno in terdno ter nezvežljivo desko in jo postaviš na okno ali kamor koli.

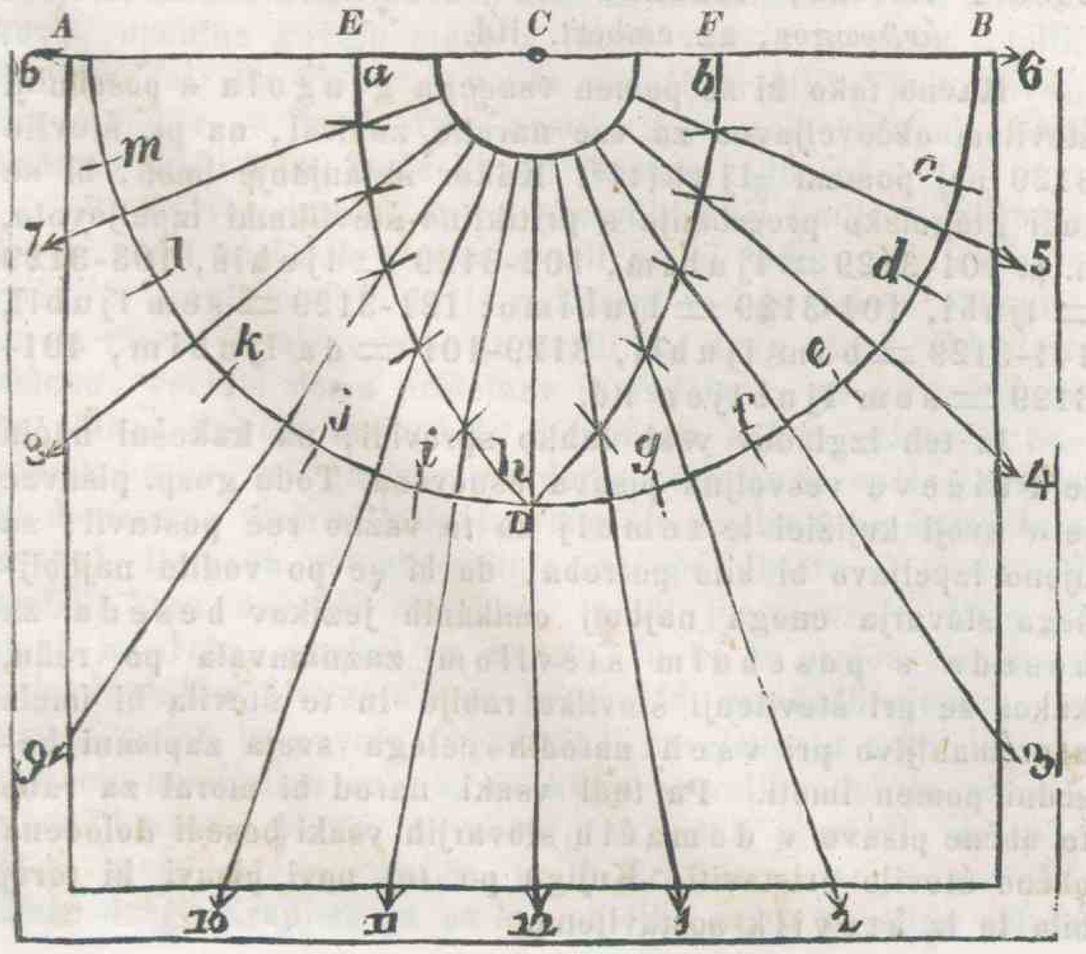

Razgled urne ali časove različnosti.

Kadar je solnčna ura poldne, mora kazati navadna ura:

mesca	dan	ura	minuta	sekunda	mesca	dan	ura	minuta	sekunda
januarja ali prosenca	1	12	3	41	julija ali maliserpana	3	12	3	42
	5	12	5	33		7	12	4	24
	9	12	7	17		11	12	5	1
	13	12	8	53		15	12	5	30
	17	12	10	18		19	12	5	52
	21	12	11	32		23	12	6	6
	25	12	12	34		27	12	6	10
	29	12	13	24		31	12	6	5
februarja ali svečana	2	12	14	1	avgusta ali veliki-serpana	4	12	5	50
	6	12	14	23		8	12	5	26
	10	12	14	33		12	12	4	52
	14	12	14	31		16	12	4	9
	18	12	14	16		20	12	3	18
	22	12	13	50		24	12	2	19
	26	12	13	15		28	12	1	14
marca ali sušca	1	12	12	42	septembra ali kimovca	1	12	0	2
	5	12	11	52		5	11	58	45
	9	12	10	54		9	11	57	25
	13	12	9	50		13	11	56	2
	17	12	8	41		17	11	54	38
	21	12	7	29		21	11	53	14
	25	12	6	16		25	11	51	51
	29	12	5	2		29	11	50	30
aprila ali malitravna	2	12	3	49	oktobra ali kozoperska	3	11	49	14
	6	12	2	37		7	11	48	2
	10	12	1	29		11	11	46	56
	14	12	0	24		15	11	45	58
	18	11	59	25		19	11	45	10
	22	11	58	32		23	11	44	31
	26	11	57	46		27	11	44	37
	30	11	57	9		31	11	43	47
maja ali velikitravna	4	11	56	39	novembra ali listopada	4	11	43	43
	8	11	56	18		8	11	43	52
	12	11	56	7		12	11	44	15
	16	11	56	4		16	11	44	52
	20	11	56	11		20	11	45	42
	24	11	56	26		24	11	46	45
	28	11	56	50		28	11	48	1
junija ali rožnika	1	11	57	22	decembra ali grudna	2	11	49	27
	5	11	58	0		6	11	51	4
	9	11	58	43		10	11	52	49
	13	11	59	30		14	11	54	41
	17	12	0	21		18	11	56	38
	21	12	1	12		22	11	58	38
	25	12	2	4		26	12	0	38
	29	12	2	55		30	12	2	36

*

Glasi o cesarskem ukazu,
ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.
VIII.

Marsikaj se je že v našem listu govorilo, kako potrebno je, da cesarski ukaz zastran učnega jezika tudi v naših gimnazijah veljavo doseže, in „Novice“ kot organ slovenskega naroda spolnujejo le sveto dolžnost, ako se krepko potegujejo za to obveljavo, sej hvala Bogu! vendar domači pregovor „Kar je pravo, je tudi Bogu drago“ ni še ob glavo djan. Kdor terja, da se spolne, kar je cesarjeva beseda nam očitno dala, temu se ni bati, da bi ga zmagali sovražniki cesarske postave, akoravno ga morebiti čertijo in obrekujejo, skrivé in očitno natolcujejo ter mu podtikujejo „Hintergedanken“ vsake baže. Če je visoka vlada sama spoznala, da je treba v gimnazijah prenaredbe zastran učnega jezika, so ji vsi Avstrijoljubni Slovenci za to odkritoserčno hvaležni in „Hintergedanken“ imajo le tisti, kterim je postava ta tern v peti. Ravno za to pa smo si tudi svesti, da je le gerdo natolcevanje vladnega namena, ako se ji podtikuje skrivnotno tolmačenje, da oni ukaz le zadeva privatne gimnazije, ne pa cesarske! Besede cesarskega ukaza od 8. avgusta so tako določne, da, obračaj jih kakor hočeš, ne najdeš v njih nikakoršnega priderżka. Zato na glas rečemo: „Honny soit qui mal y pense!“

Po tem predgovoru recímo to, kar je namen teh verstíc. Naj pretresajo drugi potrebo obveljave cesarskega ukaza od 8. avgusta iz druzih obzirov, mi hočemo danes le to vmes reči, da čast svojemu cesarju vseskozi zveste slovenske dežele to terja, da se naučijo domači jezik vsi gimnazijski učenci tako popolnoma, da ga, kakoršni koli stan potem nastopijo, pravilno govorijo in pišejo, in da deželi ne delajo sramote s svojim govorjenjem in pisanjem. To pravico ima vsaka dežela, in ker jo ima pred svetom in Bogom, je treba dognanega poduka v maternem jeziku, kar se samo s tem, da se dolgočasna gramatika skozi 8 let tolče, nikdar doseglo ne bo. Kdor se hoče naučiti plavati, se tega nikdar naučil ne bo, ako mu tudi pervi mojster deset let pravila plavanja na slami dokazuje; v vodo mora iti — tam se bo kmali plavati naučil. Kdor se hoče jezika naučiti, se ga mora v govorjenji in pisanji djansko učiti, ne pa, da 8 let le premetuje samo gramatiko!

Rekli smo pred, in na to pridemo kot v svojem današnjem predmetu spet nazaj, da dežela ima pravico terjati, da se ji nikjer očitna sramota ne dela. Ali pa morebiti to ni sramota deželi, ako v domačem nemškem časniku moramo brati celó v očitnih oklicih tako napačno pisavo, da človeka groza spreletí. Da so naše besede resnične, hočemo le iz enega oklica našteti sledeče gerdíne: Brali smo, na priliko, „schwarz auf weiss“: „sa goro pod Homam sa Fratiam u Doline“ — „u kamensk Jellouz na Skalo“ — „na ribenske Planine“ — „u Routarjevem Route von Wošze“ — „pod Gričam na Niv per Pot“ — itd.

Kaj mora pač kak popoten Slovan, ki v kavarni tak časnik v roke dobí, misliti od nas? To morejo hotentoti slovenskega rodú biti, da še svojih rečí, za ktere nemškega imena nimajo, ne znajo pisati!

To je sramota celi deželi, zoper ktero moramo svoj glas očitno povzdigniti. In zakaj je tako? Za to, ker domači jezik ni toliko v šolah vpeljan, da bi se ga bil dobro naučil pisavec oklica, stavljavec in popravljavec natisa.

Ali kaj si mora misliti popoten Slovan pa tudi popoten Nemec, ako potovaje skozi Kranj, staro slovensko mesto, bere na kažipoti „Na Kokra“ „Nach Kanker“, — ali na Gobovcu nadpis na tabli „Kdor tukaj čevelj ne podloží, plača kazen od 2 goldinarjev“. „Wer hier den Radschuh nicht unterlegt“ itd.

Ali nam ne dela to sramote na vsako stran! In zakaj? Zato ker se v šolah vedno le sliši: „sej krajnsko tako znate; kaj se bote še učili“. Lepa znanost to, da se Bogu smili!

In takošna je, kamor koli se obernemo. Kdo tedaj, kdor ni sovražnik naše dežele, mora zadovoljen biti s tem, kakor se dozdaj slovenski jezik uči v šolah? In kdo po vsem tem ne spozná potrebe djanske, da se izpolne cesarski ukaz od 8. avgusta? Le praktična vaja, ne pa samo učenje slovnice in beríl more učencom tisto vednost domačega jezika dodeliti, ki jo življenje potrebuje. In za življenje se učí človek, ne pa za enostransko šolo.

Jezikoslovne rečí.
Ena pisava za vse jezike.

Gospod Mojzes Paič v Zemunu je nedavnej mično knjižico izdal z naslovom „Pasigraphie mittelst arabischer Zahlzeichen“, v kteri svojo novo znajdbo, namreč „vesvoljni pismenski jezik ali enako pisavo za vse jezike (allgemeine Schriftsprache)“ razjasnuje in učenim možem vseh narodov v pretres ponuja.

Kako je pa to mogoče, bo marsikteri naših bravcov prašal, da bi, na priliko, Slovenec to razumel kar je Angležž pisal, če je unemu angležki, temu pa slovenski jezik popolnoma neznan. V ta namen gospod Paič naše navadne ali sploh tako imenovane arabske številke rabi. Za zaznamvanje vsake besede naj se za občno veljavo v vseh jezikih vpelje posebno število, tako, na primer, za besedo ali prav za prav za pomen besede „človek“ število 2439; to število bi po tej vzajemni pisavi Francoz v svoj jezik prestavil: „l' homme“, Oger „az ember“, Nemec „der Mensch“, Slovenec „človek“ itd. Ako ena beseda ima več pomenov, naj se za vsaki pomen posebno število rabi. Pri sklanjanji imen bi se posamezne številke unemu številu pritikale, in da bi to kaj druzega ne pomenilo, naj se te pritikline z malo čertico ločijo.

Tako naj se v 2. sklonu enojnega broja besedo-številu pristavi —2, v 3. sklonu —3 itd.; v 2. sklonu množnega broja —02, v 3. sklonu —03 itd. Po teh zaznamkah bi pomenilo:

2439 človek, **человекъ**, der Mensch, l'homme, *ὁ ἄνθρωπος*, az ember.
2439-2 človeka, **человека**, des Menschen, de l'homme, *τοῦ ἀνθρώπου*, az embernek.
2439-3 človeku, **человеку**, dem Menschen, â l'homme, *τῷ ἀνθρώπῳ*, az embernek.
2439-4 človeka, **человека**, den Menschen, l'homme, *τὸν ἄνθρωπον*, az embert. itd.

Ravno tako bi se pomen vsacega glagola s posebnim številom občeveljavno za vse narode zapisal, na pr. število 3129 naj pomeni „ljubiti“. Kakor sklanjanje imen, bi se tudi glagolsko pregibanje s pritiklino-številkami izpeljevalo, n. p. 101-3129 = ljubim, 102-3129 = ljubiš, 103-3129 = ljubi, 104-3129 = ljubimo; 121-3129 = sem ljubil, 141-3129 = bom ljubil, 3129-101 = da ljubim, 401-3129 = sem ljubljen itd.

Iz teh izgledov vsak lahko sprevidi, na kakošni način je Paičeva vesvoljna pisava osnovana. Toda gosp. pisavec je v svoji knjižici le temelj za to važno reč postavil; za njeno izpeljavo bi bilo potreba, da bi se po vodilu najboljšega slovarja enega najbolj omikanih jezikov beseda za besedo s posebnim številom zaznamvala po redu, kakor se pri številenji številke rabijo in te števila bi imele nepremakljivo pri vseh narodih celega sveta zapisani besedni pomen imeti. Pa tudi vsaki narod bi moral za rabo te občne pisave v domačih slovarjih vsaki besedi določeno občno število pristaviti. Knjiga po tej novi pisavi bi toraj bila le iz številk sostavljena.

Ako tudi dvomimo, da bi se ta reč kdaj izpeljala, moramo vendar reči, da hvale vredna znajdba Paičeva ima jedro v sebi, in da bi, kakor tudi nemški časniki terdijo, ta vpeljava posebno pri telegrafih utegnila koristna biti, ker bi se daljnopisava po tem, kakor gospod pisavec jasno dokazuje, dosti skrajšala, in bi se vsi telegrafi celega sveta lahko edinega število-jezika posluževali. — ž —

Doba dandanašnjega napredka.

Kar letijo pisma kot blisk po telegrafu in kar se derdrajo ljudje in blago, kakor da bi jih bil kdo vkradel, po železnici, je med vse človeške početja v današnih časih nenavadna naglica se vrinila. Nekdaj ni nihče v Ljubljani, Gradcu ali celó na Dunaji postni čas mislil na morske ribe; — sedaj si zná Ljubljančan, Graščan pa tudi Dunajčan vsaki teden skozi celo leto z okusnimi ribami in ostrigami svojo slast tolažiti; — pervo sadje vsake sorte, ki ga rodí milo podnebje ipavske doline, se derdra sedaj v daljne mesta; — obilost zelenjave v Ljubljani pokupujejo v tem pridelku revni Teržačani itd. Pa kakor napreduje človeštvo v enem, tako tudi v drugem noče zaostajati.

Tukaj bomo samo od napredovanja našega ljudstva v hrani in v obleki nekoliko govorili.

V omiki je Slovenec zadnje leta močno naprej prišel. Pomnoženje šol, pridno branje novic, pogosto obiskovanje mest, razširjenje obertnije in kupčije je vednost naših deželanov dobro povzdignilo. Koliki razloček med zdaj in nekdaj! Al kakor pšenica ni brez ljulike, kakor sonce ni brez madežev, tako tudi omika ni brez napak, čeravno prava omika ni tega kriva. Le smet in plaža napačne omike je tedaj, ako véra hira, se vsak rad precenjuje, bližnjega zaničuje, hrepeneč le po tem, kar njemu dobiček, čast in slavo donaša; zato se že borni kmetič rad po mestno preobleče, dekla obroč čez-se dene ali s krinolino našemi, možki pridno po oštarijah zahajajo, namesto navadne hrane se vživajo jedila v mestih navadne; — ne pomisli se pa ne, da tisti časi so minuli, ko je vozniku iz žakljev kava, iz sodov pa sladkor v podstavljeni klobuk padal.

Tako napredovanje v omiki bode našemu narodu malo prida doneslo!

Hrano so si naši ljudje prejšne čase iskali izmed svojega pridelka. Mleko, žganjci, kisava, prosena pa ječmenova kaša, fižol, bob, leča, grah, krompir, za zboljšek kos slanine so bili nekdaj pri nas navadna jéd; goveje, bravje ali svinjsko meso so bili grizljeji nedeljski, praznikov in posebnih gostij ali pojedin. Sedanji čas je to vse drugače; zjutraj si špoga bogatín in siromak, zlasti po Notranjem, namesto žganjcov z zeljem, ali namesto žura mlečno kavo, opoldne goveje meso z juho; vse to je treba kupiti. Bog ne daj, da bi komu za to nevošljivi bili! Vsak uživaj, kar mu diši — da le fara nese! Ako pak tega ni, kam bodemo prišli? kaj bode konec takega vedenja?

Pa še vse drugač so se prerodili naši ljudje v obleki. Ko bi stari očetje iz groba vstali pa bi vidili našo sedanjo nošo, bi mogli misliti, da je nekdanji rod iz dežele pobegnil in da na mesto njegovo se je vselil ves drug narod. Od stare obleke, večidel doma pridelane in izdelane, ga ni več duha ne sluha. Suknja in jopa iz domačega sukna, namesto narodnih butkov ali gumpov nekdaj s pugelcami speta, srajca iz domačega platna, krila iz raše ali mezlana so sedaj bele vrane. Domača volnata suknja in jopa, ktero si je kmetič omislil brez dnarnih stroškov, in ki je varovala život ob dežji mokrote, pozimi pa mraza, in ki je preterpela skoro celo človeško življenje, se je mogla umakniti sleparno iz zmesi volne in pavole (bombaža) narejenemu tako imenovanemu nemškemu suknu, za ktero se veliko dnarja potrosi, v dežji precej barvo spremeni, se kmali premoči, človeka čisto malo mraza varuje, in v kratkem cunja postane. Naše drage Kranjice pa so si opustivši staro navadno obleko še manj opomogle. Krila iz raše ali mezlana so dobro mokroti zoperstale, o mrazu život gorek prihranile in brez konca terpele. Sedanje pavolnate krila premoči najmanja rosa, o vetru ali burji se opletajo okoli života in ga ne varujejo mraza; čez malo tednov pa, zlasti če se je robida med nje zapletla, bežijo v papirnico! Namesto terdnega domačega platna si naši omehkuženi rojaki, da bi jih platnena srajca do kervavega ne dergnila, omišljujejo srajco iz modropolana ali perkala, ktera že večidel po pervem perilu razpade kakor namočen papir. Namesto prejšnih poletnih pertnenih in zimskih suknenih hlač iz zgolj domačega pridelka se vidijo sedaj zgolj irhaste hlače, — kar bi sicer ne bilo ravno napačno, ako bi le veliko več ne koštale. Ta nova šega je vzrok, da so kozli v ceni silno poskočili, in kmali bo kozel več veljal kot goveje živinče! Namesto nekdanjih žokov (kalčet) so se hlače do člena stegnile, in namesto čevljev (šolnov) se dandanašnji zgolj nosijo ali štèbale iz černega urbasa, segajoče do verh stegna, kakor da bi naši Kranjci kot lovci po močirih ali kot brodniki morali vsaki hip po vodi bresti, ali pa imajo škornje iz urbasa na lik vstrojenega, ktere je treba vsaki dan proti s černilom mazati, in s kertačo likati.

Kam pride kmet s takim vedenjem in s takim trosenjem redkega dnarca in dragega časa, imamo priložnost vsaki dan viditi in slišati. Ni čuda tedej, ako zaostajajo naši ljudje v davkih, kterih je zdaj še veliko več kakor jih je nekdaj bilo, in da imajo najmanj vsake kvatre belega moža (malnarja) za gosta.

Zlasti se je vrinila predraga obleka med posle obojega spola. Kar koli je dragega in lepega, mora posel na-se obesti, brez premislika, koliko služi leto in dan, in kaj bo v bolezni ali starosti počel, kadar delati ne bo mogel!

Res je, da so grunti dandanašnji obloženi z davkom, da je težko izhajati že v dobrih letinah, toliko težje pa še v slabih, — al dobro gospodarstvo ni samo to, ktero gleda le na to, da bi si pridobilo več dohodkov, ampak treba je tudi, da se z nepotrebno potrato ne zameče preveč drugod potrebnega dnarja in se saj špara tam, kjer se šparati more.

Premislimo zdaj še, od kod vsa ta sprememba našega naroda izvira? Sledeči vzroki utegnejo tega krivi biti:

1) Soldat se vernivši domú po maloletni službi prinese v svoje kraje kako prenaredbo; 2) kramarji od hiše do hiše krošnarijo in silijo ljudem ptujo robo; 3) pogostni sejmi po vaseh vabijo ljudí čez potrebo si slepotnega oblačilnega blaga oskerbeti; 4) kupčija se je na vse kraje dežele razširila; 5) mestnjani že vse kote sami obredejo in mestne šege raznašajo; 6) čedalje večje potrebe preprostega deželana silijo pogostoma v mesto hoditi; tù se navzame bolj mestnih napák, kakor mestnih dobrih rečí, in take priložnosti vrivajo kmetom misel: zakaj bi se tudi jez ne oblačil tako lično kot mestnjan, zakaj bi tudi jez ne serkal kave kakor on? — al tega ne prevdari: ali pa tudi mestnjan vse to res premore, kar na njem vidi? — ali ni marsikak ošaben mestnjan ves v dolge zakopan, da je suknja njegova še na tabli krajačevi zapisana, svetlega klobuka še ni klobučarju plačal in je dolžan kamor se oberne?

V takih okoljšinah ni tedaj čuda, da ljudje na vse poti mislijo, kako do dnarja priti, da so možtvo, poštenje, pravičnost redke lastnosti, namesto teh lepih lastnost pa večidel zvijačina, lakomnost do ptuje lastníne, zanemarovanje dolžnosti proti Bogu in svojemu bližnjemu itd. Pri takem vredenji je pač človek stare korenine prisiljen besede slavnega našega pevca ponoviti: „Doživela kaj sem srota! Vse po svetu narobe gré!“

Dopisi.

Iz Frankolovega na Štaj. 10. nov. Na prijetnem z goricami ovenčanem griču stoji nova cerkev sv. Trojice

na Gojki. Pri tej cerkvi smo v nedeljo pred vsemi Svetimi obhajali lepo slovesnost. Dva večja od ljubljanskega zvonarja gospoda A. Samasa vlita zvonova sta se pridružila k dvema manjšema, ktera so prečastiti celjski opat Matija Vodušek slovesno blagoslovili. Pridna matica z marljivimi bčelami veliko sladkega medú nakopiči; taka matica so naš častiti gosp. fajmošter Tomaž Jeretin, kteri so s svojimi farmani — marljivimi bčelicami — tako krasno cerkev ne samo sozidali, temuč tudi z notranjo pripravo lepo oskerbeli. Hvala vsem skupaj! Joško Iskrač.

Na Reki 13. nov. Še nismo si popravili streh in okinj, ki nam jih je huda ura 24. p. m. poderla in ubila, pa nas je spet zadela huda nevihta. Na sv. Martina dan takošna burja prek snežnikov privihra, kakoršne še najstarejši ljudje na Reki ne pomnijo. Ubila je ženo, ki je hotla iz barčice na kraj stopiti, pa jo je tak močno na stopnice pritisnila, da je precej tam dušo spustila. Po mestu je veliko streh razkrila, in veliko dreves s korenino izderla, nekteri kmetje pak so celó brez strehe vstali. Pomanjkanje vseh rečí nas to leto tare, zdaj pa so nas začele še hude nevihte tak pogostoma obiskovati! Že nekoliko let je, kar nas hudi viharji bolj pogostoma napadajo; tega nekadaj, kakor stari Rečani terdijo, ni bilo. Kaj pa je zdaj tega krivo? Cele rajde vozov je popotnik vsako sredo in saboto srečal, posebno pa pretečene leta, ki so les v Reko in v Bakar vozili. Rečani in Bakrani so si iz njega brodove napravili, in pa ga deleč okoli po svetu razpečali; po takem ravnanji je pa za naše bližnje gojzde prišla — jetika; zato ne morejo več burje zaderžati, ampak jo naravnost nam v Reko in v Bakar pošiljajo. Bog nam pomagaj!

A. Grajenski.

Iz Ložke doline na Notranjskem 5. nov. Hvala Bogu! dež je nehal, voda se je ustavila, da povodinj ne naraša, ampak že vpada. Eno uro na široko stojí voda čez loke, travnike in njive. Kolika škoda je to, vsak lahko zapopade, ako pomisli, da so Ložani vso svojo ozimino vsejali, zdaj pa je vsa setev pokončana. Da so naši kmetje usmiljenja vredni, že kaže to, ako povem, da prec po žetvi so že začeli frumentin ali turšico kupovati. Prejšne leta so vendar s pridelkom do posta ali do velike noči izhajali, letos pa jim prec po žetvi živeža primanjkuje. S čem pa še koruze kupiti, ko ni ne denarja ne zaslužka! Ložka dolina je sicer lepa dolina, al dve velike nadlogi jo tarete, in te ste: červ (od hroščov ali kebrov) in pa povodinj. Červ dostikrat tako po njivah spodjeda, da ni celó nič pridelka. Letos je bilo toliko hujše, ker je bila tudi silna vročina. Ozimnega žita je bilo malo, jarega skoraj nič, fižola nič in druzega sočivja nič, prosa le malo, ajde nič, krompirja le malo, in še ta nam žuga v kletih sognjiti; samo repe, korenja in zelja se je nekoliko pridelalo. Želeti je, naj bi se njivam, na kterih je frugo červ napol ali popolnoma pokončal, cesarski davki odpisali, ravno tako, kakor tam, kjer toča pobije. Lahko rečemo, da pri nas človeška moč ne zamore červa popolnoma pregnati ali pokončati. Nekoliko se sicer res pomaga, ako se kebri pridno lovijo in pokončevajo, pa preci od začetka spomladi bi se moglo to zgoditi, kadar začne ta merčes letati, pa ne še le takrat, ko ga že nič več ni, kakor se je pri nas godilo, da so začeli kebre loviti, ko jih — že ni bilo več. Naši kmetje pa verh tega še terdijo, če se bolj kebri lovijo in pokončujejo, toliko več tisto leto červ žrè. O pač kratka pamet, ki še tega ne vé, da kebrice zaležejo červe, in je tedaj več červov, če je več kebrov! — Če bolj rahla je zemlja na njivi, in če je bolj pognojena, manj červ jé; to je res, torej je treba njivo na leto dvakrat orati, v jeseni sprašiti, spomladi pa zopet za setev preorati. Dobro je tudi v takih letih, ko po navadi červ škodo dela, s pepélom pognojiti, ali ga poverh potrositi, posebno o mokrem vremenu, ker tisti lug červa ne samo moti, da ne žrè, temuč červ tudi kmalo pogine. Tudi je pepél dobra mešanca za težko ilovnato zemljo, v kteri červ največ škoduje žitnim korenikam. Če bi tako vso skerb in vès trud na polje obernili, bo gotovo pridelkov več, ako ravno nadlog červa popolnoma odvernili ne bomo. Drugi pot bom o povodnji govoril. Z Bogom tedaj za danes! Dragotin.

Iz Teržiča. 12. dan t. m. ponoči ob poli dvanajstih je zunaj našega terga v gostivnici pri „Sluga“, kakor pravijo, po vojakih strašen ogenj vstal, ki je hipoma štalo, pod in pa olarnico pokončal. Da je o silni burji mogel požar strašno hiter biti, se lahko vidi iz tega, da zraven 2 domačih kónj je pogorelo še 10 vojaških in pa 1 vojak.

Iz Kranja 12. nov. Ker so „Novice“ svojim bravcom povedale, da se je gosp. Janez Čebulj konec mesca avgusta za misijonarja v Ameriko podal, naj jim tudi povejo, da je že njegovo pismo, v tamošnjem mestu Beid (?) na pošto dano, 24. okt. v Kranj došlo, v kterem pravi, da je srečno tjè prišel, dasiravno je vihár ladijo 36 ur močno sukal tako, da so jo valovi 15 sežnjev visoko in ravno toliko navzdol metali; imel je potem še 5 dní hoda do gospod Baraga. — Veliko se govori pri nas o nekem vradnem vprašanji, ki je iz Ljubljane le-sem prišlo, ali bi si mogli kranjski mestnjani na svoje stroške poslopja poiskati, v kterem bi se 4 nižje gimnazijske šole ustanovile, v kterih bi pa cesarski učniki učili. Nadjati se je, da bojo Kranjci tako poslopje že našli, ker bi gimnazija gotovo bila v blagor Kranju in mestnjanom v čast. Razun tega je očitno, da se tretje spodnje gimnazije na Kranjskem močno potrebuje, ker je v Ljubljani (kjer ima vsak 4 pervih razredov po dva razdelka) vse močno napolnjeno, in sicer sèm ter tjè z več kot polovico Gorencov. — Kar je pred nekimi tedni gosp. dopisnik zastran tukajšnega cerkvenega petja ob nedeljah pisal, je od konca do kraja resnično; upamo pa, da se bo dopisnikova želja zdaj po novem šolniku spolnila, kakor tudi dosedanje borno petje samo na sebi. Treba je pa, da učniki poslušajo tudi dobre svete drugih in da svojoglavno ne terdijo ošabnega „Nos sumus!“ L. Nožarjev.

Iz Šentjurja nad Kranjem 13. nov. — Strašna nesreča je zadela na sv. Martina dan popoldne ob treh našo vas; ogenj je o poli uri pokončal 49 hiš in 63 hlevov in podov; tudi poldrugo leto star otrok, 16 prešičev, 2 kravi, 1 vol in 1 tele je v plamenu konec vzelo. O silni burji ni bilo moč ničesa oteti. Škoda se ceni na 80.000 gld., kar je lahko verjeti, ako se pomisli, da so ljudje imeli ravno zdaj ves svoj pridelek že domá. Asekuriranih v vsem skupaj je pa le 13 gospodarjev: 4 pri teržaški, 9 pri graški asekuracíi! Ogenj je, kakor že marsikod drugod, tudi tù vstal, da sta dva okoli 6 let stara fantiča se igraje s prižigavnimi klinčki zažgala. — Ne bomo danes govorili o tem, kako žalostno je, da naši ljudje še tako malo spoznajo potrebo in dobroto asekuracij, in da tako malo čujejo nad svojimi otroci, — nesreča je tako grozna, da na stran pustivši vse drugo, povzdignemo danes le glas za neizrečeno nesrečne pogorelce, kterim je ogenj vse vse vzel, in da prosimo dobrotnike bližnje in daljne: naj se za Božjo voljo usmilijo siromakov!

Iz Stošic poleg Ljubljane. * „Novice“ so nam že večkrat povedale od kakih posebno starih ljudí iz ptujih dežel; naj povejo svojim bravcom tudi od domačega starčka, ki je doživel redko starost od 101 leta. Bil je to kmet Martin Znoj, rojen 11. listopada 1758; umerl je 24. dan p. m. v Stožicah iz fare na Ježci. Skor do zadnje ure terdni možek je doživel marsikaj na svetu. Naj v miru počiva!

Iz Ljubljane. Preskušnje učencov kovaške in živinozdravniške šole za letošnje leto so bile 19. dan pr. m., preskušnje učencov kmetijske šole pa 5. dan t. m. končane. Spet se je večina učencov kovaške in živinozdravniške šole pri izpraševanji tako dobro obnesla, da so jim njih učniki mogli z dobro vestjo prav dobre spri-

čala dati; posebno dobro pa so vpričo mnogih gospodov odgovarjali učenci kmetijske šole. Velika škoda za deželo bo, ako bo kmetijska šola morebiti jenjala zgolj zato, ker se razun takih, ki cesarske štipendije vživajo, ne oglasi tudi takih, ki bi na svoje stroške se prišli učit umnega kmetijstva. Še zmiraj naši ljudje ne zapopadejo imenitnosti kmetijstva in še zmiraj naše kmete presegajo rokodelci, ki vejo, da se njih fant mora čevljarstva, šivarstva, mizarstva in vsakega rokodelstva po 3 in več let učiti, — za kmeta, mislijo pa, je vsak neumen hlapec dober. Oj, kako deleč smo v tem še za drugimi deželami!

Iz Ljubljane. Po popolnoma verjetnih privatnih pismih iz Dunaja pridejo prečastiti gosp. dr. Jernej Vidmar za škofa v Ljubljano. — Govorí se, da se bote v Ljubljani dve nove in velike cesarske kosarni zidale; — čedalje bolj se spoznava, da Ljubljana je tudi v strategičnem obziru važno mesto. — Predsednik kmetijske družbe gospod Fid. Terpinc so dobili spet imenitno živalico v svoj hlev na fužinskem gradu, namreč jeruzalemsko ovco tistega plemena, ki ima namesto navadnega repa širok štirivoglat in kakor ves drugi život zunaj z volno obrašen, spodaj pa gol, tolst in zatega voljo težak kolterček noter do kolen; blizo na sredi tega kolterčka, ki celo zadnjico pokriva, je šopek volne, malemu repiču podoben. Krotka živalica posebno prijaznega obraza je obrašena z volno zlo podobno farbi kapucinarsk kut; volna je srednje žlahna. Ali spada ta ovca med tiste arabiške plemena, ki se imenujejo širokorepate, se ne upamo določno reči, ker navadnim širokorepatim, ki smo jih že vidili, ni po vsem podobna. Naj je že kakor koli, to je pa gotovo, da take ovce dosihmal na Krajnskem še nismo imeli, in da je ogleda vredna.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja 12. nov. Vradni časnik „Wiener Zeitg.“ razglaša danes pismo, ki so ga presvitli cesar pisali ministru dnarstva 11. dan t. m. in ki se v važniših rečéh tako-le glasi: „Dragi baron Bruk! Moja terdna volja je, da se deržavni dohodki in stroški v letu 1861 tako začnejo uravnovati, da stroški ne bojo presegali dohodkov. V ta namen sem izvolil komisijo, ktera naj pretrese deržavni dnarni stan in to reč tako napravi, da se bo dosegel gori omenjeni cilj in konec. Temu delu za podlago naj se denejo namenjene prenaredbe v civilnih cesarskih gosposkah in v vojaških rečéh. Komisija ima svoje delo zadnji čas do konca sušca 1860 končati, ker je moj namen, njeno delo mojemu deržavnemu svetovavstvu še enkrat tako prevdariti dati, da se bojo iz vseh dežel cesarstva in iz vseh stanov v posvet poklicali možje po 13. in 16. §. mojega patenta od 13. aprila 1851“. (Po §. 16 tega patenta so ti možje, ki imajo biti začasni deležniki deržavnega svetovavstva, taki, kteri imajo skušnje in vednost o deržavnih zadevah sploh, ali pa v kakih posebnih rečeh). — Od leta 1848 razjeda rak pomanjkave dnarstveni stan našega cesarstva; bolezen prav spoznati in najti pravo zdravilo: to bo velika naloga v posvet poklicanih mož. Iz serca želimo, da bi ji vse po sreči šlo.

— Za gotovo se pripoveduje, da je že sklenjeno, da se bo pri žandarmarii marsikaj drugač napravilo; pravijo, da se bo število zmanjšalo, — da v vseh večjih mestih, kjer so policaji, bojo vprihodnjič samo žandarji vso to službo opravljali, — da na deželi bojo postavljeni pod kantonske gosposke itd.

— Sliši se, da po ukazu sl. ministerstva se izdeluje zdaj zgodovinski popis tako imenovanih deželnih stanov vseh dežel našega cesarstva, njih nekdanjih pravíc, njih razmer do deržave itd. Na tej podlagi se bojo posvetovanja začele za napravo novih deželnih namestnij.

— Ministerski ukaz od 29. okt., veljaven za vse dežele avstrijanske razun vojaške granice, zapoveduje, da vse vloge (pisma), ki se pišejo namestnikom cesarskih vradnij, kakor notarjem itd., morajo štempljane biti.

— Tudi iz Krakove je prišla deputacija vseučilišnih učencov na Dunaj, da bi ministerstvo nauka prosila za vpeljavo poljskega jezika na ondašnjem vseučilišču. Gosp. minister je pa še ni pred-se pustil, kakor tudi ogerske ne.

— Po starodavni navadi je tudi letes o Martinovem prinesla deputacija ogerskih judov dobro pitanih gosí Nj. Velič. cesarju, cesarici in cesarjevim starišem na Dunaj in jim jih poklonila 10. dan t. m. rekoč: „Kakor je gospod Bog pri darovih naših očakov le gledal na pobožno serce, tako tudi Vi le glejte na našo ponižno udanost“ itd. Cesar in vsi drugi so deputacijo prijazno sprejeli in poklonjene gosí vzeli.

— Kakor po Nemškem in povsod, kjer koli kaj Nemcov stanuje, tako so tudi tukaj praznovali Schillerjevo obletnico nepopisljivo slovesno. Naj bi Slovani obhajali god kakošnega svojih pervakov le deseti del tako, kakošen hrup bi se vzdignil čez nje in „panslavizem, panslavizem“ bi se kričalo od vseh straní!

Iz Prage. 16. dan t. m. se bo tukaj s slovesnimi biljami obhajal smertni dan slavnega českega pisatelja in slovničarja Jungman-a. Odbor českih pisateljev se je zbral v namen, da bi se visokozasluženemu možu napravil spominek iz kararskega marmorja v našem mestu.

— Tukajšna komisija za napravo srenjske postave je nasvetovala, naj mestni župani nosijo v znamenje svoje častne službe zlato ovratnico in na nji medalijo. Ta nasvet zasmehuje neki časnik ter zabavljivo pravi: S takim sklepom bi bili samo zlatarji zadovoljni, da bi saj kaj zlata spečali. Župana pozna vsak mestjan, in mestjani ga volijo; ni mu tedaj treba zvonca. Čast sama, da so ga za župana izvolili, in pa pridnost mu bote naklonile več spoštovanja kakor ovratnica in medalija. In ko bi župan nosil ovratnico, bi tudi vsak mestjan v znamenje, da je mestjan, mogel nositi saj po eno verižico županove ovratnice!

Iz Linca. Kmetijska družba je imela 24. dan p. m. svoj véliki zbor. Med novoizvoljenimi dopisovavnimi družbeniki je zadela ta čast v priznanje njegove pisateljne delavnosti tudi gospoda dr. H. Costa, vodja c. kr. nadcolnije ljubljanske in namestnika tukajšne družbe v zborih krajnske kmetijske družbe.

Iz Ogerskega. Iz Ostrogona (Gran) 6. novembra. Danes smo imeli tù veliko svečanost. Primas (pervi škof) ogerski je obhajal 50letno obletnico svojega duhovništva. Ob desetih se je škof pripeljal s 6 konji v cerkev; pred kočijo je jezdarilo osem njegovih huzarjev, vsi s srebrom okovani; za njimi pa je jezdil na visokem konji stolni prošt grof Forgač z razpetjo v rokah. Kanone so pokale, da se je razlegalo krog in krog. Kmali za njim se je pripeljal deželni poglavar nadvojvoda Albreht. „Eljen-i“ so spremljali unega in tega. Po cerkvenem obhajilu je bilo imenitno kosilo, h kteremu je bilo povabljeno 620 gostov. Nadvojvoda Albreht je napil škofu zdravico v ogerskem jeziku, in zadoneli so na to sto gromeči „eljen-i“, — po zdravici pa mu je podal véliki križ Leopoldovega reda. In po tem je sledila zdravica zdravíco.

Iz Galicije. Že leto in dan ni bilo nič slišati od goveje kuge, ki se je pa zdaj spet prikazala v 2 vaseh Štanislavske kresije.

Iz Beneškega. Sardinski časniki pripovedujejo svojim bravcom, da je poslednji čas spet blizo 40.000 Benečanov zapustilo svojo domovino in se preselilo na Sardinsko. Za gotovo moremo povedati, da jih je komaj 2000 šlo na ptuje.

Iz Serbije. Iz Beligrada 4. nov. Včeraj je mesto naše zlo osupnil nepričakovani vladni ukaz, da je dozdanji vrednik vradnih „serbskih novin“ gosp. Miloš Popovič vredništva odstavljen in na njegovo mesto gosp. Vladislav Jovanovič postavljen; komisija, pred ktero se ima gosp.

Popovič spovedati, terdi, da je prospehe vladne „zlabo zastopoval“.

Iz Laškega. Delo v Zürich-u je končano. Vradna časnika na Dunaji in v Parizu naznanjata, da so vse tri pogodbe (med avstrijansko, francozko in sardinsko vlado) dogotovljene in mir podpisan po osnovi Villafranški. „Moniteur“ od 11. t. m. temu oklicu še dostavlja, da vlada avstrijanska in francozka ste se zedinile napraviti kongres, v kterega bojo povabljene vse velike vlade; kongres ta naj v svojo vednost vzame pogodbe v Zürich-u sklenjene, in naj se posvetuje o gotovih pomočkih, kako bi se Laško pomirilo na terdni in stanovitni podlagi. Zdaj gré tedaj le za kongres, — vendar, kakor se iz vsega kaže, bo kongres na omenjeni podlagi vkup spraviti težavno delo, ako je res, kar se od angležke vlade pripoveduje, da ne bo po nobeni ceni dopustila, da bi Lahom v volitvi svojih vladarjev se kaka sila delala; „angležka vlada se bo svetega pravila terdno deržala, da se Lahom ne sme zapovedovati, kterega vladarja naj si volijo ali kterega ne“, — tako nek je govoril angležki minister Lewis 10. dan t. m. pri gostíi londonskega mestnega župana. Ako se še dalje ozremo, namreč na poslednji shod ruskega cara in pruskega vladarja v Vratislavi, kjer sta se pogovorila o prihodnjem ravnanji, najdemo na vsako stran težav dovelj, ki se zoperstavljajo kongresu. Če razun tega svoje očí obernemo še na Laško in vidimo, da so v tem, ko je zbor v Zürich-u doverševal svoje delo, puntarski zbori v Fiorenci, Parmi, Modeni in Bolonji princa Carignan-a enoglasno si izvolili za vladarja srednje Italije, kteri naj bi v imenu kralja sardinskega se vsedel na prestol vseh teh dežel, se nam očitno kaže, da na Laškem bojo še mnogoverstne homatije. Kralj sardinski je zdaj v veliki zadregi, kaj naj bi storil: ali se ravnal po tem, kar cesar Napoleon od njega terja po pismu, ki mu ga je unidan pisal, ali pa po tem, kar Lahi od njega želé, ki se hočejo le njegovi vladi podvreči. Ni se še nič gotovega slišalo: kaj bo storil. Tako stojé zdaj rečí na Laškem. Vidi se, da so skor bolj zamotane, kakor so nekdaj bile, in cesar Napoleon, ki je Lahom od konca vojske obljub dal na cente, jih pa po zvezi v Villafranki spolniti ne more, je vjet zdaj sam v svoji mreži. Da bi nekako lože všel iz velike zadrege, je napravil papeževo vlado, da je obljubila Romanijolom važne prenaredbe in s tem upokojila svoje puntarske in zdaj od nje odcepljene dežele. Največ mu pa hodi angležka vlada zdaj navskriž, ker ona hoče Lahom spolniti, kar ji je Napoleon obljubil.

Iz Sardinije. Iz Turina 4. nov. Kralj sardinski je povabil generala Garibaldi-ta k sebi, da bi ga pregovoril, naj bi nič ne počel zoper rimsko mejo. Garibaldi namreč je imel namen, rimske mejne dežele s svojo armado obsesti in tù se braniti, ako bi se iznova vojska začela. Kralj sardinski, opominjan iz Pariza, si je na vso moč prizadeval, ga odpraviti od tega namena; al Garibaldi se nikakor ni dal pregovoriti in je Turin zapustil. Čez 2 dni je pa iz Bolonije kralju pisal, da ga hoče ubogati in mirovati.

— Časnik „Espero“ piše, da je gotovo, da železna krona se ne bo izročila sardinski vladi, ampak ostane avstrijanski.

— Sardinska vlada je sklenila, za svoje deržavne potrebe si izposoditi 100 milijonov frankov. Pravijo, da je že dobila, česar je zelela, ker sami Lahi so podpisali celi zajem; sami tergovci Milaneški ji bojo posodili 20 milijonov.

Iz Francozkega 4. nov. Že več dní je tudi cesarica pričujoča pri vseh ministerskih zborih, kterim cesar predseduje.

— Na južnem Francozkem delajo povodnje veliko škodo.

— Kolera je pretekli mesec francozko armado poleg marokanske meje tako silno morila, da en sam regiment je 24. oktobra štel 350 mertvih, ki so mu pomerli v 6 dneh.

— Krinolini je pri nas že zadnja ura bila. Cesarica, ki je krinolino znajdla, jo je te dní prepovedala vsem gospem, ki so bile k nji v Compiegne v gostje povabljene.

Iz Španjskega. Iz Madrida 6. novembra. General O'Donnell se je včeraj zvečer podal k armadi, ki gré nad Marokance v Afriko.

Slovó od ptičev.

Kaj pomeni to vrešanje,
Ki šumí z zvonika doli?
Kaj nek silno trepetanje,
Ki se sliši tam po polji?
Vedi, da jesen je tukaj,
Zima deleč ni od nas;
Ptice zberajo se skupaj,
Bodo zapustile vas.

Reve so se namenile
Toplih krajev si iskati,
Se bojijo zimske sile,
Ni pri nas jim več ostati.
Kam na dolgo pot brez vodja
Reve čejo se podat',
Brez priprave, brez orodja,
Kje ostaje si iskat'?

Bog vas spremi, Bog vas pelji,
Kamor ste se namenile,
Da bi sopet se v veselji
Večjem, kot ste šle, vernile!
Kmali sopet se vernite,
Prinesite nam pomlad,
V njene vence pa povite
Vsem za god: mir večno zlat!

J. Tomaževic.

Pogovori vredništva. Gosp. M. Z. v K: S poslano pesmico še ne moremo na dan.

Popravki. V spisu: „Nauk, kako se nareja solnčna ura“, na strani 352 v 1. predalu v 22. versti od spodej gori beri: „z deske“ namesto „z desko“ in v 2. predalu v 41. versti od zgorej doli beri: „narediti“ namesto „naviti“.

Loterijne srečke:

V Gradcu / na Dunaji } 12. novembra 1859: 33. 39. 53. 52. 8. / 56. 51. 34. 39. 90.

Prihodnje srečkanje v Gradcu in na Dunaji bo 23. novembra 1859.

Žitna cena

v Kranji 11. novembra 1859.

Vagán pšenice domače 4 fl. 90. — banaške 5 fl. 10. — reži 3 fl. 24. — ječmena 2 fl. 89. — ovsa 2 fl. 56. — prosa 3 fl. 10. — ajde 3 fl. 12. — koruze 3 fl. 90. — soršice — —

Kursi na Dunaji

12. novembra 1859. v novem denarji.

Deržavni zajemi ali posojila.	
5% obligacije od leta 1859 v novem dnar. po 100 g. g.	67.75
5% nar. posojilo od l. 1854 „	77.60
5% metalike . . . . „	72.—
4½% „ . . . . „	64.—
4% „ . . . . „	56.50
3% „ . . . . „	43.—
2½% „ . . . . „	36.—
1% „ . . . . „	14.—
Obligacije zemlišn. odkupa. (po 100 gold.)	
5% dolnjo - avstrijanske g.	91.—
5% ogerske . . . . „	73.—
5% horvaške in slavonske „	71.—
5% krajnske, štajarske, koroške, istrijanske . „	85.—
Deržavni zajemi z lotrijami	
Zajem od leta 1834 po 250 „	335.—
„ „ „ 1834 petink. „	335.—
„ „ „ 1839 . . . „	116.—
„ „ „ 1839 petink. „	111.—
4% narodni od leta 1854 „	109.—
Dohodkine oblig. iz Komo „	15.50

Druge obligacije z lotrijami.	
Kreditni lozi po g. 100 . g.	98.50
4½% Teržaški lozi po 100 „	120.—
5% Donavske parabrodske po g. 100 . . . „	102.—
Knez Esterhazy. po g. 40 „	80.—
Knez Salmove po g. 40 „	39.75
Knez Palfyove po g. 40 „	35.50
Knez Claryove po g. 40 „	35.50
Knez St. Genoisove po g. 40 „	36.25
Knez Windischgräz. po g. 20 „	25.—
Grof Waldsteinove po g. 20 „	16.—
Grof Keglevičeve po g. 10 „	14.—
Denarji.	
Cesarske krone . . . g.	17.—
Cesarski cekini . . . „	5.85
Napoleondori (20 frankov) „	9.87
Souvraindori . . . . „	17.10
Ruski imperiali . . . „	10.12
Pruski Fridrikdori . . „	10.50
Angleški souvraindori . „	12.42
Louisdori (nemški) . . „	10.06
Srebro (ažijo) . „	19.—

Odgovorni vrednik: Dr. Janez Bleiweis. — Natiskar in založnik: Jožef Blaznik.